
УДК 811.161.2; 81:1

М.С. Скаб, А.А. Ковтун

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці

IV МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «УКРАЇНСЬКА МОВА І СФЕРА САКРАЛЬНОГО»

Релігійність є важливою ментальною рисою українського народу, оберегом його ідентичності та незамінним елементом української духовності. Виразні та послідовні ознаки української мови відображають релігійність її носіїв, починаючи від перших рукописних перекладів священних текстів (як зауважив В.В. Німчук, за ними можна вивчати живомовну стихію ще за Київської Русі та поступове вироблення норм української мови) до сучасного використання елементів усіх мовних рівнів релігійного стилю в різностильових текстах, тематично віддалених від релігії та церкви.

Збагнути прадавній зв'язок української мови та релігії з її винятковою увагою до слова («Спочатку було Слово...») намагалися учасники організованої кафедрою історії та культури української мови IV Міжнародної конференції «Українська мова і сфера сакрального», що відбулася 10 — 11 жовтня 2019 р. в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, зібравши майже 80 науковців з України, Польщі та Словаччини.

Конференцію відкрив проректор із наукової роботи та міжнародних зв'язків Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича **Петро Фочук**. Вітальні слова виголосили заступник декана філологічного факультету цього ж університету **Олександр Попович**, доцент кафедри культурології, релігієзнавства та теології, протоієрей

© М.С. СКАБ, А.А. КОВТУН, 2019

Микола Лагодич (церква Трьох Святителів, Православна церква України; Чернівці), отець **Володимир Боровий** (церква Покрови Пресвятої Богородиці, Українська греко-католицька церква; Чернівці), проректор Київської православної духовної академії **Олександр Мирончук**. Пісенні вітання прозвучали від хору студентів філософсько-теологічного факультету — майбутніх богословів.

Пленарне засідання розпочала **Наталія Пуряєва** (Інститут української мови НАН України, Київ) доповіддю «Словник літургійної мови: концепція і загальні принципи укладання», у якій представила концепцію майбутнього авторського історичного тлумачно-перекладного словника диференційного типу, об'єктом якого є лексика, зокрема й термінологія, ономастика та фразеологія корпусу богослужбових текстів українською мовою в його різночасових і різноконфесійних перекладацьких варіантах і редакціях. Основу словника складатиме діахронний корпус паралельних українських богослужбових перекладів, відібраних за узуальним принципом, а його словникова стаття об'єднуватиме перекладні варіанти й організовуватиметься навколо вихідної церковнослов'янської лексеми та її грецького етимона — еталонних у лексичному і семантичному планах, що послугує додатковим інструментом для їх семантизації. Укладений за такою концепцією словник стане монографічним дослідженням процесу формування літургійного жанру церковно-релігійного стилю української літературної мови на лексичному рівні, становлення української богослужбово-перекладацької традиції, а також довідником для розуміння текстів богослужіння.

Альбіна Ковтун (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича) виступила з доповіддю «Семантичне оновлення слова *ікона* в сучасній українській мові». Дослідниця схарактеризувала процес поступового розширення словотвірного гнізда запозиченої лексеми *ікона*, зосередила увагу на семантичній деривації, що стала основою розсаження цього слова, припустила, що поява в нього нових значень «кумир» (*робити з когось ікону*), «знакова постать» (*радянська ікона*), «символ, гідний пошанування» (*ікона перемоги* — про фото) відбувалася в українській мові ХХ ст., причому поза досить популярними нині словосполученнями, що відповідають моделі «ікона чого» (*ікона стилю, моди, фітнесу, фемінізму, успішності* та ін.). Ці значення, як і неозапозичення *ікона* (*іконка*) у технічному значенні «картинка, умовний знак операції програми», сьогодні широко узуалізовані багатьма морфологійними похідними. Дослідниця порівняла становлення лексико-семантичної структури синонімії лексем *ікона* й *образ*, визначила причини по-різному розвинених нерелігійних частин їхньої семантики та рекомендувала кваліфікувати первинне і повторне запозичення слова *ікона* як омонімії.

Доповідь «Лексичні заміни в “Апокрисисі” Христофора Філалета» виголосила **Оксана Ніка** (Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка), у якій схарактеризувала мовну інтерференцію та соціокультурну зумовленість вибору лексики на прикладі

польськомовного «Апокрисиса» та його «руськомовного» перекладу, що був надрукований в Острозі 1598 чи 1599 рр. Дослідниця виокремила лексику, переклад якої відрізняється в словниках кінця XVI — XVII ст. Порівнявши глоси в «Апокрисисі» й у словниках XVII ст., вона дійшла висновку, що переклад латинізмів у трактаті засвідчений раніше і з іншими відповідниками; крім цього, у ньому збільшено вагу українських слів. Вивчення таких текстових глос має перспективи для дискурсивного аналізу лексичних еквівалентів, мовного вибору автора твору і його перекладача, лексичного розвою української мови наприкінці XVI — XVII ст.

У виступі «“Ефект високого неба” в онімному просторі сакральності» **Галини Лукаш** (Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця) ішлося про те, що в сакронімному фонді вербалізовано давню семіотичну систему, представлену опозицією верх / низ. Термін Святослава Кримського «ефект високого неба» передає особливість православної архітектури, коли будівля підкреслює нескінченність небес. Проектуючи цей термін на онімний простір сакральності, доповідачка припустила, що основною функцією сакронімів є просторово-часова, зумовлена потребою вибудувати сакральну вертикаль особливою мовою ієрархічного вершу, яку неможливо передати засобами побутового дискурсу.

Результати наукового дослідження «Релігійна лексика в епістолярних текстах родини Косачів» повідомила **Світлана Богдан** (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк), яка на основі епістолярної спадщини Лесі Українки, її батьків, братів і сестер проаналізувала продуктивність використання релігійної лексики в листовному спілкуванні родини, що, імовірно, частково відображає актуалізацію цієї тематичної групи лексем у їхньому повсякденному слововжитку. Дослідниця окреслила основні тематичні групи таких слів, ядерні мовні одиниці; визначила, зокрема, функції узвичаєних етикетних висловів із лексемами *Бог / Господь*, які належали до активного слівника Косачів; виокремила типологічні та індивідуальні ознаки використання деяких лексем (*ангел, гріх, душа*) та найчастотніших афоризмів біблійного походження, акцентувавши увагу й на перекладах Святого Письма, виконаних Лесею Українкою та Михайлом Косачем.

Із цікавими ґрунтовними доповідями, у яких з'ясовано різні аспекти функціонування елементів українського релігійного дискурсу в умовах українсько-польського пограниччя, дискусійні питання перекладу біблійних текстів, виступили польські мовознавці: професор кафедри україністики **Ірена Митнік** (Варшавський університет) — «Православні та греко-католицькі мученики за віру на польсько-українському пограниччі в особливих найменуваннях», професор **Владислав Макарські** (Люблінський католицький університет Яна-Павла II) — «Про польські та руські теофоричні імена», доктор габлітований, професор **Тадеуш Левашкевіч** (Інститут філології Університету імені Адама Міцкевича в Познані) — «Проблеми біблійних перекладів національними мовами у візантійському / православному просторі слов'янських мов». Завершив пленарне засідання доповіддю

«Десакралізація світоглядних концептів у сучасному суспільному мовленні» професор **Володимир Барчук** (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ), у якій наголосив на небезпеці зникнення відчуття священного у процесі секуляризації сучасного українськомовного суспільства.

Працювало 4 секції: «Українська мова та сфера сакрального: загальні проблеми», «Конфесійний стиль української мови», «Релігійна лексика в українській та інших слов'янських мовах», «Художня література як джерело оновлення релігійної лексики та фразеології», якими керували відповідно професори: **Оксана Ніка, Марія Скаб, Наталія Колесник та Світлана Богдан**.

Жвавій дискусії та зацікавлене обговорення викликали, зокрема, доповіді «Сакральний ономастикон: прізвиська громадян України з коренем -свят-» **Олександра Мирончука** (Київ), «Традиційне й нове у використанні біблійного матеріалу українськими авторами (на матеріалі концептів АДАМ та ЄВА)» **Марії Скаб та Мар'яна Скаба** (Чернівці), «Сакральні конотації хороніма *Україна* (на матеріалі української поезії)» **Юлії Браїлко** (Полтава), «Вулиця Świętego Piątka в Замості. Польсько-українські мовні контакти та сфера сакрального» **Генрика Дуди** (Люблін), «Західнохристиянські і східнохристиянські імена в топонімії Львівщини і Галичини» **Анни Чаплі** (Люблін), «Харківські АБЦ про сакральні контексти в “АБЦ поляка-паломника” Броніслави Островської» **Беати Обсулевич** (Люблін), «Мова надгробних інскриптів на греко-католицьких і православних цвинтарях південно-східної Польщі» **Маріуша Копера** (Люблін), «Словник польської православної термінології — потреби і концепція» **Катажини Чарнецкої** (Познань), «Тлумачення релігійних термінів в “Ілюстрованому катехитичному словнику”» **Малгожати Новак-Барцінської** (Люблін), «Стилістичні функції церковнослов'янізмів у сучасній українській мові» **Марії Скаб** (Чернівці), «Сфера сакрального в поетичному образотворенні Антоніни Листопад» **Ольги Маленицької** (Луцьк), «Епітет як стильова домінанта проповідей єпископа Григорія Хомишина» **Оксани Ципердук** (Івано-Франківськ), «Мовні засоби волевиявлення в пастирському посланні Андрея Шептицького» **Оксани Даскалюк** (Чернівці), «Семантичне забарвлення лексичних одиниць на позначення релігійних почуттів в українській мові» **Богдана Огульчанського** (Київ), «Творчий характер народних молитов Буковини» **Наталії Руснак** (Чернівці), «Оповідання Івана Діброви “Великдень” крізь призму текстових категорій» **Юлії Руснак** (Чернівці), «Односкладні речення апеляції в текстах релігійного стилю: функційно-стилістичний аспект» **Надії Вітрук** (Чернівці) та ін.

Інна Царалунга (Хмельницький національний університет) виступом на тему «Ку вѣчної хвалѣ богу всемогущому...»: вербалізація релігійності у Вижвівській міській книзі XVII ст.» відкрила засідання круглого столу «Вивчення сакральних писемних пам'яток — одне з найважливіших завдань сучасної історії української мови», яке модерувала разом із **Мар'яном Скабом**. Вона спрямувала учасників заходу до обговорення актуальної

проблеми вітчизняного мовознавства — вивчення давніх писемних пам'яток, що найглибше засвідчують формування й утвердження української духовності, гідної подиву завдяки своїй життєздатності та нестримній сназі до відродження утрачених надбань. Було переглянуто документальний фільм про випуск факсимільного видання Лавришівського Євангелія XIV ст., оригінал якого зберігається в Музеї Чарторийських у Кракові. Видання, здійснене за проектом «Повертаємо в Україну культурну спадщину», з екрану презентував **Віктор Мойсієнко** (Житомирський державний університет імені Івана Франка). Учасники круглого столу одноставно констатували, що нині в Україні величезної ваги набула потреба в поглибленні й розширенні вивчення писемних пам'яток, переважно сакральних, що істотно зміцнить ідеологічні підвалини нашої національної ідентичності та держави.

Наступним етапом конференції стала екскурсія монастирями Південної Буковини, що входять до списку ЮНЕСКО, яка відбулася 11 жовтня і передбачала, зокрема, знайомство з палеографічними сакральними джерелами. Учасники конференції відвідали церкву в Радівцях, споруджену 1359 р., Путнянський православний чоловічий монастир (1466 р.), монастир Воронеж (1488 р.), жіночий монастир Сучевіця (1584 р.), Сучавський православний монастир Святого Іоанна Нового (1522 р.), католицький собор Святої Єлизавети Угорської в Качиці (1904 р.), вклонилися пам'ятнику Ользі Кобилянській у Гура-Гуморі, де вона народилася. Українські та польські науковці ознайомилися з інтер'єрними та екстер'єрними розписами храмів; їхню увагу привернули давні написи і книги, збережені у святинях Південної Буковини.

Насамкінець роботи було прийнято ухвалу, у якій зазначено, що матеріали доповідей учасників конференції (перший збірник опубліковано, другий — подано до друку, разом налічують понад 35 друкованих аркушів) засвідчили високий рівень зацікавлення науковців України, Польщі та Словаччини питаннями взаємодії української мови та сфери сакрального, активне й плідне опрацювання цієї проблеми в парадигмі як традиційних, так і сучасних напрямків і методик, серед яких лексикологія та лексикографія, ономастика та історія мови, лінгвістична та лінгвістична прагматика, теолінгвістика та концептологія, діалектологія та етнолінгвістика, перекладознавство та порівняльне мовознавство.

Високий рівень актуальності обговорюваної проблеми й відчутна потреба організації та координації майбутніх досліджень у цій царині дали підстави сформулювати кілька пропозицій: продовжувати традицію раз на 3 роки організовувати спеціалізовану наукову конференцію, що стосується взаємин української мови і сфери сакрального; створити сайт, на якому розмішувати інформацію, пов'язану із цією проблемою; усім учасникам конференції сприяти доповненню першого видання бібліографічного покажчика «Мова й релігія»; започаткувати у фейсбуку сторінку «Українська мова і сфера сакрального», на якій обговорювати проблеми, що стосуються сакрального в українській мові, більше уваги зосереджувати

на ядерних текстах релігійного стилю (біблійних, богослужбових, свято-отцівських, житійних, проповідницьких) як об'єктах досліджень.

Запропоновано визнати важливість проблеми, обговореної учасниками круглого столу «Вивчення сакральних писемних пам'яток — одне з найважливіших завдань історії української мови», і розробити конкретні пропозиції щодо пошуків підготовки у вищих освітніх закладах України майбутніх фахівців зі збору й опису писемних пам'яток української мови, що є здебільшого документами релігійного стилю; а саме: створити окремі освітні програми або їхні частини, пов'язані із зазначеною проблемою (курси «Українська палеографія і сфера сакрального», «Основи збирання й опису писемних пам'яток української мови», «Українська мова і сфера сакрального», «Релігійний стиль української мови», «Мова і релігія»), розпочати написання навчально-методичних посібників до них.

Зваживши на російсько-українську війну, загрозу українській державності та її визначальним складникам — українській мові й Українській церкві, учасники конференції підтримали державницьку співпрацю Православної церкви України з Українською греко-католицькою церквою, висловили прагнення до категоричної україноцентричності сучасного законодавства, його зорієнтованості на згуртування української нації навколо ідеї захисту й розвитку української держави в умовах євроінтеграції та глобалізації.

Статтю отримано 03.01.2020

Skab Marian, Kovtun Albina

Yurii Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi

IV INTERNATIONAL CONFERENCE

“UKRAINIAN LANGUAGE AND SACRED SPHERE”